

Antun ŠKVORČEVIĆ

COMMUNIO ECCLESIAE - TEMELJ SINODALNOSTI PREMA DRUGOM VATIKANSKOM SABORU*

Sažetak

Najavivši u uvodu da kani obraditi sinodalnost Crkve na temelju poimanja zajedništva (communio) u duhu Drugog vatikanskog sabora autor napominje da je o tome raspravljala sinoda biskupa 1985. god. a i Kongregacija za nauk vjere izdala je 1992. god. posebni dokument o ispravnom poimanju i prakticiranju zajedništva. Crkva je narod sabran jedinstvom Oca, Sina i Duha Svetoga (LG 4), snagom dioništva na Božjem životu zajednica osoba. To dioništvo na Božjem životu crkvenoj zajednici i pojedincima postaje dostupno po Riječi Božjoj i sakramentalnim slavljinama (SC 56). Zato je Crkva znak i plod spasenja. Po zboru biskupa na čelu s Petrovim nasljednikom ona je hijerarhijska zajednica te zato u biti jedna, sveta, katolička i apostolska. Crkva kao communio je ikona Trojstva i zato pluralna ali ne pluralistička. Pluralitet očituje bogatstvo i puninu a pluralizam potkopava jedinstvo. Zato je ideal: više kolegijalitet, sugovora i suodgovornosti, više protočnosti informacija i transparentnosti u procesu odlučivanja. U Crkvi kao zajednici vjernika laici preuzimaju svoju odgovornost, ali je potrebna zainteresiranost vjernika i pastira za zajedničko poslanje u stalnom procesu unutarcrkvene komunikacije. Iz vremena socijalističkog režima Crkve u tranzicijskim zemljama imaju problem distancirane pripadnosti, bez osjećaja suodgovornosti i dostatne spremnosti na suradnju. Zajedništvo i komunikacija između svećenika i vjernika laika u pojedinim župnim i biskupijskim tijelima, kako što su ekonomska i pastoralna vijeća, često nema ozbiljnijeg značenja za konkretni život. Sinodalnost Crkve traži da horizontalno zajedništvo raste iz vertikalnog, a to znači da je narod Božji istovremeno i tijelo Kristovo te sveopći sakrament spasenja.

Drugi vatikanski sabor, govoreći o misteriju Crkve, služi se komplementarno biblijskim slikama i izrazima, među kojima pojam Crkve kao *Communio* ima središnje mjesto. On je našao velik odjek u teološkim ras-

* Predavanje održano 19. studenoga 2005. na kolokviju Sinodalnost Crkve na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji u Sarajevu. Sažetak na hrvatskom i engleskom priredio dr. Mato Zovkić. - *Napomena urednika.*

pravama nakon koncila, a značajan doprinos u produbljenu teološke misli o toj sastavnici Crkve dao je Joseph Ratzinger, današnji papa Benedikt XVI.¹ Činjenica da je 1985. godine, o dvadeset i petoj obljetnici završetka Drugog vatikanskog sabora, Druga izvanredna Biskupska sinoda u Rimu imala upravo *Communio* za temu svog promišljanja, potvrđuje koju je važnost ona dobila u Katoličkoj Crkvi.²

Nakon Sinode nije nedostajalo nastojanja da se još temeljitije osvijetle pojedina teološka pitanja ali su se u isto vrijeme očitovale i određene reduktivne ekleziološke tendencije, koje su svodile *Communio* gotovo isključivo na horizontalnu sociološku razinu. Stoga je Kongregacija za nauk vjere svojim dokumentom pod naslovom *Communio notio* dala 1992. godine određena pojašnjenja.³ Postoje danas dobre teološke sinteze o Crkvi kao *Communio*, te smatram da je moguće odgovoriti na zadanu temu kolokvija *Communio Ecclesiae - temelj sinodalnosti prema Drugom vatikanskom saboru*, slijedeći jednu od njih.⁴

¹ Joseph Ratzinger bio je zajedno s Hans Urs von Balthasarom 1972. godine pokretač teološkog časopisa pod naslovom "Communio". Sudjelovao je na prvom katoličko pravoslavnom ekleziološkom kolokviju na temu Koinonia, kojeg je organizirala zaklada Pro Oriente u Beču 1.-7. travnja 1974. Usp. J. RATZINGER, "Shisme anathématique. Les conséquences ecclésiologiques de la levée des anathèmes", u: *Koinonia. Premier Colloque ecclésiologique entre théologiens orthodoxes et catholiques*, Istina, Paris 1975., str. 87-99. Tema *Communio* predmet je njegovih promišljanja do najnovijih dana. Usp. J. RATZINGER, *Weggemeinschaft des Glaubens. Kirche als Communio*, Sankt Ulrich Verlag GmbH, Augsburg 2002. Za osnovnu biblijsku i teološku informaciju o Crkvi kao zajedništvu usp. P. C. BORI, *KOINONIA. L'idea della comunione nell'ecclésiologia recente e nel Nuovo Testamento*, Paideia editrice, Brescia 1972. Glede komunalne ekleziologije Drugog vatikanskog sabora, osobito glede njezinih juridičkih tendencija i poimanja Crkve kao zajednice korisno je konzultirati A. ACERBI, *Due ecclésiologie. Ecclésiologia giuridica ed ecclésiologia di comunione nella "Lumen gentium"*, Edizioni Dehoniane, Bologna 1975. Sustavno i iscrpno o "Communio" po Drugom vatikanskom saboru ponajprije u pravnom smislu vidi u: O. SAIER, "Communio" in der Lehre des Zweiten Vatikanischen Konzils. Eine rechtsbegriffliche Untersuchung, Münchener Theol. Stud., 3. Abt. Bd. 32, Max Hueber Verlag, München 1973. O temeljnom ekumenskom značenju "Communio" u misli Drugog vatikanskog sabora usp. E. LANNE, "Comunione (Ecumenismo)", u: *Dizionario del Concilio Ecumenico Vaticano Secondo*, UNEDI, Roma 1969., str. 922-926. Iz brojne literature o Crkvi kao zajedništvu možemo još izdvojiti: J. HAMER, *L'Église est une communion*, Éditions du Cerf, Paris 1962.; S. DIANICH, *La Chiesa mistero di comunione*, Marietti, Genova 1987.; J.-M. TILLARD, *Église d'Églises. L'ecclésiologie de communion*, Éditions du Cerf, Paris 1987.

² Usp. *Druga izvanredna biskupska sinoda. Završni dokumenti*, KS, Dokumenti 78, Zagreb 1986.

³ Usp. CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Communio notio. Lettera e commenti*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1994.

⁴ Walter Kasper bio je specijalni tajnik Druge izvanredne biskupske sinode 1985. godine te je u tom svojstvu temeljito ušao u problematiku Crkve kao *Communio*. Usp. *Zukunft aus der Kraft des Konzils. Die außerordentliche Bischofssynode '85. Die Dokumente mit einem Kommentar von. W. Kasper*, Herder, Freiburg-Basel-Wien 1986. Nekoliko go-

Dokumenti Drugog vatikanskog sabora ne bave se sustavnom teologijom pa stoga niti izričito Crkvom kao *Communio*, nego je ta tema na svoj način prisutna u svima njima kao misao vodilja. Završni dokument Druge izvanredne biskupske sinode u tom smislu kaže: "Ekleziologija komunije - zajedništva, središnja je i temeljna misao u koncilskim dokumentima. Ona se zasniva na Sv. pismu, a u drevnoj je Crkvi kao i u istočnim Crkvama sve do danas na velikoj cijeni. Od koncila na dalje mnogo je učinjeno da se jasnije razumije i u život provede Crkva kao zajedništvo."⁵

Uzme li se u razmatranje termin *Communio* u dokumentima Drugog vatikanskog sabora i kontekst u kojem se on upotrebljava, dolazi se do zaključka da on nije jednoznačan.⁶ Stoga se čini prikladnim njegovo slojevito teološko značenje promotriti na sljedeće četiri razine: 1. *Communio* kao zajedništvo života s Bogom; 2. *Communio* kao udioništvo (participatio) na Božjem životu po Riječi i sakramentima; 3. Crkva kao *Communio-jedinstvo*; 4. Crkva kao *Communio fidelium* u sudioništvu i suodgovornosti svijtu.

dina nakon Sinode on je tiskao svojevrsnu teološku sintezu na spomenutu temu te u svom izlaganju slijedimo njegovu misao: W. KASPER, "Kirche als Communio. Überlegungen zur ekklesiologischen Leitidee des II. Vatikanischen Konzils", u: *ISTI, Theologie und Kirche*, Grünewald-Verlag, Mainz 1988., str. 272-289.

⁵ *Druga izvanredna biskupska sinoda. Završni dokumenti*, KS, Dokumenti 78, Zagreb 1986., str. 20.

Poznato je da saborski oci nisu prihvatili shemu *De Ecclesia*, koju je sastavila Pripravna komisija *De doctrina fidei et morum* pod predsjedanjem kardinala Alfreda Ottavijanija, a ona je zadržala post-tridentinsku kontroverzističku vidljivo-društvenu, hijerarhijsko-juridičku postavku, sročenu kao odgovor na reformatorsko svodenje Crkve na nevidljivu stvarnost. U raspravi o toj shemi oci su istaknuli važnost crkve kao zajedništva, povezivanja službe papina primata s biskupskim kolegijem, hijerarhije s Božjim narodom. U tom smislu druga shema dobila je jednostavniju strukturu, koja Crkvu razmatra ponajprije kao otajstvo (*De Ecclesiae Mysterio*). Usp. G. PHILIPS, "Die Geschichte der Dogmatischen Konstitution über die Kirche 'Lumen Gentium'", u: *LThK. Das Zweite Vatikanische Konzil. Konstitutionen, Dekrete und Erklärungen. Lateinisch und Deutsch. Kommentare*, Teil I, Herder, Freiburg-Basel-Wien 1967., str. 139-155, posebno str. 140-141. Upravo taj pristup značio je snažan zaokret u poimanju Crkve po Drugom vatikanskom saboru. Novoj svijesti o Crkvi dao je svoj doprinos liturgijski i biblijski pokret te ponovno proučavanje i vrednovanje otačke teologije s kraja 19. i početka 20. st. Usp. J. VODOPIVEC, "Chiesa", u: *Dizionario del Concilio Ecumenico Vaticano Secondo*, UNEDI, Roma 1969., str. 718-719; R. BRAJČIĆ - M. ZOVKIĆ (prir.), *Dogmatska konstitucija o Crkvi - Lumen Gentium 1*, FTI, Zagreb 1977. str. 31-75.

⁶ Usp. *Indices verborum et locutionum decretorum Concilii Vaticani II. 3. Constitutio dogmatica de Ecclesia Lumen Gentium*, Vallecchi Editore, Firenze 1968. Tu je naznačena upotreba riječi *communio* 26 puta (*Communio, nav. dj.*, str. 84) u *Lumen gentium* te još 12 puta u njegovu dodatku pod naslovom *Iz Akata Svetog Ekumenskog sabora Drugog vatikanskog*. Obavijesti što ih je dao preuzvišeni generalni tajnik Sv. Sabora na 123. generalnoj kongregaciji 16. studenoga 1964. a odnosi se prvenstveno na pitanje

Communio kao zajedništvo života s Bogom

Kada Sabor govori o *Communio*, on prvotno ne misli na pitanje ustrojstva Crkve. Riječ *Communio* upućuje na onu vlastitu "stvar" (res), iz koje Crkva dolazi i za koju ona živi, njezinu nutarnju bit, ili kako Sabor kaže: njezin misterij-otajstvo. Podanašnjenje (aggiornamento) oko kojega nastoji Koncil sastoji se baš u tome, da se nasuprot usredotočenosti na vidljivo i hijerarhijsko obličje Crkve, koje je prevladavalo u zadnja tri stoljeća, ponovno u prvi plan stavi *otajstvo* Crkve, stvarnost kojoj pristupamo i koju prihvaćamo vjerom. Prvo poglavlje Dogmatske konstitucije o Crkvi tek nakon pomnog promišljanja naslovljeno je "*De ecclesiae mysterio*" - "*Otajstvo Crkve*". Još za vrijeme održavanja sabora bilo je onih koji su pojam otajstva, primijenjen na Crkvu smatrali nepreciznim i stoga neprihvatljivim. Radi toga je Teološka komisija objasnila da "otajstvo ne izriče nešto nestvarno, misteriozno ili mračno, nešto enigmatično i nedeterminirano. Dapače, njime se izražava upravo suprotno. Želi se izričitiije odrediti pravu i punu povijesnu i ljudsku stvarnost, ali ujedno i prije svega nadnaravnu stvarnost milosti, božanskog života koji se konkretizira u povijesti i uzima vidljive oblike".⁷ Drugim riječima, Crkva iz vjere pojmljena kao misterij u sebi ujedinjuje i pomiruje Božje nevidljivo spasenjsko djelo u vidljivoj ljudskoj stvarnosti, nije svedena na izvanjsku, sociološko-organizacijsko funkcionalnu razinu, nego vidljivo i organizacijsko dobiva svoje puno značenje od nevidljivo milosnoga. To je upravo ono što sv. Pavao kristološko-pneumatološkim putem obrazlaže svojim pojmom *μυστέριον* i što će Sabor sretno izraziti tvrdnjom o Crkvi kao sveopćem sakramentu spasenja.⁸

Na toj crti dokumenti Drugog vatikanskog sabora opisuju Crkvu kao otajstvo *Communio*. Ponajprije LG 2 kaže: Vječni Otac nas je svojom vječnom odlukom stvorio i pozvao da budemo dionici (ad participandum) božanskog života. Konstitucija o Božanskoj objavi to udioništvo (partici-

biskupskog kolegija. U svih šesnaest dokumenata Drugog vatikanskog sabora i u "Nota explicativa praevia" termin *Communio* pojavljuje se 111 puta, *Communicare* 62 puta, *Communitas* 192 puta a *Societas* 142 puta. Usp. O. SAIER, *nav. dj.*, str. 1.

⁷ J. VODOPIVEC, *nav. dj.*, str. 720-721.

⁸ Za Crkvu kao sakrament spasenja usp. P. SMULDERS, "Die Kirche als Sakrament des Heils", u: G. BARAÚNA (izd.), *De ecclesia. Beiträge zur Konstitution "Über die Kirche" des Zweiten Vatikanischen Konzils*, II, Herder, Freiburg-Basel-Wien - J. Knecht, Frankfurt am Main 1966., str. 289-312; B. GHERARDINI, *La Chiesa è sacramento. Saggio di teologia positiva*, PUL-Città nuova editrice, Roma 1976. Poznato je značenje i utjecaj kojeg je imalo klasično djelo o sakramentalnosti Crkve O. SEMMELROTH, *Die Kirche als Ursakrament*, Frankfurt am Main 1953. Usp. također J. KOLANOVIĆ, "Sakramentalnost Crkve", u: BS 2 (1966), 324-332.

patio) označuje kao osobno zajedništvo (*societas*) (DV 1 i 2), dok Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve sadržaj te iste stvarnosti opisuje kao *pax* i *Communio* (AG 3). Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu tome dodaje da se kroz zajedništvo s Bogom na poseban način ostvaruje dostojanstvo čovjeka i istinitost njegova postojanja (GS 19). Na drugom mjestu Konstitucija o Crkvi kaže: *Communio*, što je cilj čitave povijesti spasenja, povijesno se na jedinstveni način ostvaruje u Isusu Kristu (LG 2s). Isus Krist je posrednik, po kojem je Bog uzeo ljudsku narav, da mi postanemo dionici božanske naravi (AG 3). Tako se Sin Božji svojim utjelovljenjem na neki način sjedinio sa svakim čovjekom (GS 22). Ovaj izričaj posebno je bio drag papi Ivanu Pavlu II. te ga je on više puta upotrijebio u svojoj nastupnoj enciklici "*Redemptor hominis*".

Isus Krist je dakle sadržaj svake *Communio* između Boga i čovjeka. Ono što se u njem dogodilo jednom zasvagda, nastavlja se (LG 48) po Duhu Svetom, koji prebiva u Crkvi i u srcima vjernika (LG 4), iznutra se ostvaruje i posvuda proširuje (AG 4). Prema saborskom nauku, zajedništvo s Bogom koje se ostvaruje po Duhu Svetom temelj je zajedništva Crkve. Duh je naime taj koji Crkvu ujedinjuje u zajedništvu i službi (*in Communionem et ministracionem*) (LG 4; AG 4). Po Duhu je Crkva *Communio-jedinstvo* s Bogom i međusobno zajedništvo članova Crkve.

Zaključno stoga možemo reći: prema saborskom nauku, otajstvo Crkve sastoji se u tome, da mi po Kristu u Duhu imamo pristup k Ocu, kako bismo na taj način postali dionici božanske naravi. *Communio Crkve* je predoznačeno, omogućeno i rođeno u Božjem *Trojstvenom Communio*, ono je u konačnici udioništvo na samoj *Trojstvenoj Communio* (LG 4; UR 2). Crkva je u neku ruku ikona Trojstvenog zajedništva Oca, Sina i Duha Svetoga. Ima svoje polazište u Očevu spasenjskom naumu, za čije ostvarenje on šalje Sina u snazi Duha Svetoga. Ona je "*puk sakupljen u jedinstvu Oca i Sina i Duha Svetoga*", tvrdi sabor, citirajući riječi sv. Ciprijana (LG 4).⁹ To znači da Crkva kao misterij nije *nešto*, nego *zajedništvo osoba*, da je upravo zajedništvo osoba misterij. Crkva kao *Communio* uvijek je osobna stvarnost, komunikacija života među osobama u uzajamnosti odnosa i osobnih veza između Boga i čovjeka. *Communio* je Božje djelo uvođenja čovjeka u dioništvo Božjeg života. *Participatio* (udioništvo) je

⁹ Za Crkvu De Trinitate usp. M. PHILIPON, "Die Heligste Dreifaltigkeit und die Kirche", u: G. BARAÚNA (izd.), *nav. dj.*, I., str. 252-275; G. PHILIPS, *La Chiesa e il suo mistero nel Concilio Vaticano II. Storia, testo e commento della Costituzione conciliare Lumen Gentium*, Jaca Book, Milano 1975., str. 77-89; B. FORTE, *La Chiesa della Trinità. Saggio sul mistero della Chiesa comunione e missione*, San Paolo, Cinisello Balsamo (Milano) 1995.

djelo Duha Svetoga u čovjeku i u isto vrijeme plod ljudske suradnje na tom djelu. Stoga Crkvu nije moguće “opredmetniti”, ona uvijek ostaje personalna stvarnost, to je njezina prava narav.

Communio kao udioništvo (participatio) na Božjem životu po Riječi i sakramentima

Istaknuvši temeljni vid pod kojim Sabor prikazuje *Communio*, valja sada reći da je u koncilskim dokumentima snažno zastupljena *Communio* kako je susrećemo u Svetom pismu i Predaji. Biblijska riječ *Koinonia/Communio* izvorno naime ne označuje zajedništvo, nego *participatio/udioništvo*, pobliske dioništvo na dobrima spasenja darovanima od Boga: dioništvo u Duhu Svetom, u novom životu, u ljubavi, u Evandelju, prije svega pak u euharistiji. Otuda treba izvesti i izvorni smisao članka vjere o “*Communio sanctorum*” (općinstvo svetih), koji se ovako formuliran nalazi u Apostolskom Vjerovanju od 4. stoljeća. Ova leksička upotreba ostala je na snazi do danas. *Communio sanctorum*, *Communio* na svetim stvarnostima, sakramentima, ima svoj vrhunac u svetoj euharistiji čije se “primanje” ne naziva slučajno “*Communio-pričest*”. Konstitucija o svetoj liturgiji (SC 55) upotrebljava upravo taj rječnik. Dekret o ekumenizmu, kad o tome govori, veli “*Communio eucharistica*” (UR 22) i time ne misli samo na primanje pričesti, nego također i na zajedništvo koje iz slavljenja euharistije proizlazi za one koji na njemu sudjeluju.¹⁰

Ovo značenje pojma *Communio* je utemeljeno na apostolu Pavlu, koji u 1 Kor 10, 16s piše: “*Kruh koji lomimo nije li zajedništvo tijela Kristova? Budući da je jedan kruh, jedno smo tijelo mi mnogi; ta svi smo dionici jednoga kruha*”. Sv. Augustin je euharistiju označio kao “*znak jedinstva i vez ljubavi*”. Na toj crti sabor (SC 47) utemeljuje crkveno zajedništvo u euharistijskom zajedništvu. LG 7 izričito kaže: “*U lomljenju euharistijskog kruha postajući stvarno dionici Gospodinova Tijela, uzdižemo se do sjedinjenja (ad communionem) s Njime i među sobom*” (usp. LG 3; UR 2; AA 8; PO 6). Zato je euharistija vrhunac crkvenog zajedništva (LG 11; AG 9).

Međutim, euharistija može biti *vrhunac* samo ako ona nije jedini oblik crkvenog zajedništva. Načelno vrijedi za sve sakramente, da oni izgrađuju tijelo Kristovo (SC 59; LG 11). Pritom krštenje ima osnovno znače-

¹⁰ Za euharistijsku ekleziologiju usp. J.-M. TILLARD, “L’Eucaristia e la Chiesa”, u: *Eucharistia, aspetti e problemi dopo il Vaticano II*, Cittadella editrice, 1968.; PAPA IVAN PAVAO II., *Ecclesia de Eucharistia. Enciklika biskupima, prezbiterima i dakonima te zavjetnovanim osobama i svim vjernicima laicima o odnosu euharistije i Crkve*, KS, Dokumenti 134, Zagreb 2003.

nje, jer ono je vrata i temelj crkvenog zajedništva. K tome Sabor govori o Riječi i Sakramentu (AG 9; AA 8; PO 4; UR 2) odnosno o dva stola, stolu Euharistije i stolu Riječi Božje (SC 51; DV 21). Takvim načinom govora Sabor je u duhu starije Predaje slijedio bitnu reformatorsku želju i na svoj način označio da je Crkva *creatura verbi* (LG 2; 9; DV 21-26). Apostolsko pismo pape Pavla VI. "*Evangelii nuntiandi*" (1975.) to gledište dalje je razvilo i bitno produbilo.

Time što se Sabor tako nadovezao na najstariju biblijsku i otačku Predaju, proširio je uske vidike koji su se dogodili u kasnijem razvoju. Naime, euharistijska ekleziologija nakon druge raspre o Gospodnjoj večeri u 11. stoljeću, a teologija Riječi Božje zbog sučeljavanja s reformatorima u 16. stoljeću, pala je duboko u zaborav. Tako se Crkva otada shvaćala prije svega kao društvena hijerarhijska struktura. Tek je biblijska i liturgijska obnova u prvoj polovici dvadesetog stoljeća ponovno jasnije posvijestila od čega Crkva živi: od zajedništva Riječi i Sakramenta, napose od euharistije, u kojoj služba Riječi i sakramentalno slavlje tvore jedan jedinstveni liturgijski čin (SC 56).

Tako možemo reći: Kao što je ispovijedanje Trojstva u Vjerovanju sažetak i znak prepoznavanja čitave kršćanske vjere, tako je euharistija sakramentalno znakovno (simbolično) uprisutnjenje cjelovitog otajstva spasenja. Kao euharistijsko zajedništvo Crkva nije samo slika Trojstvenog zajedništva, nego i njezino uprisutnjenje. Ona nije samo znak i sredstvo spasenja, nego također i plod spasenja. Kao euharistijsko zajedništvo ona je odgovor koji nadmašuje ljudsko prapitanje za zajedništvom.

Communio se dakle ne ostvaruje "odozdo". Ona je milost i dar, zajedničko udioništvo u jednoj istini, na jednom životu i jednoj ljubavi, koju nam Bog po Isusu Kristu u Duhu Svetom priopćava kroz riječ i sakramente.

Crkva kao Communio-jedinstvo

Riječju i sakramentima posredovano zajedništvo s Bogom vodi k medusobnom zajedništvu kršćana. Ono se konkretno ostvaruje u zajedništvu Istočnih Crkava koje je utemeljeno na Euharistiji. Tim smo došli do onoga što je *terminus technicus* zajedništva.¹¹

¹¹ Za temeljnu informaciju o tom pitanju usp. B. MONDIN, *Le nuove ecclesiologie. Un'immagine attuale della Chiesa*, Edizioni Paoline, Roma 1980., str. 168-175), koji Josepha Ratzingera prikazuje kao teologa euharistijske ekleziologije (usp. J. RATZINGER, *Das neue Volk Gottes. Entwürfe zur Ekklesiologie*, Patmos Verlag, Düsseldorf 1969.).

Sabor je svjestan da se ovako shvaćenom *Communio* kao zajedništvu euharistijski utemeljenih Istočnih Crkava dolazi do temeljnog pojma i temeljne stvarnosti drevne Crkve. To značenje je kod Istočnih Crkava i danas na visokoj cijeni. Zato ovako shvaćena *Communio* ima sasvim posebnu ulogu u Dekretu o Istočnim Katoličkim Crkvama (OE 13) i u Dekretu o ekumenizmu (UR 14 f). Poimanje jedinstva Crkve kao *Communio-jedinstva* po Saboru je upravo ključ za ekumensko otvaranje koje je poduzeo. Naime, shvaćanje jedinstva Crkve kao *Communio-jedinstva* dopustilo je razlikovati između *punog* zajedništva u Katoličkoj Crkvi i *nepotpunog* zajedništva s drugim Crkvama i crkvenim zajednicama. Pored toga, pojam *Communio* u saborskim tekstovima je također i unutarkatolički bio od velikog značenja. Katolička Crkva sastoji se *u i iz* mjesnih Crkava (LG 23).

Ova formula kao nijedna druga pokazuje kako ponovno preuzimanje starocrkvenog pojma *Communio* u velikoj mjeri predstavlja crkvenopovijesni i teološko-povijesni prijelom. Povratak na *Communio-ekleziologiju* prvog tisućljeća znači naime napuštanje jednostrane ekleziologije jedinstva (unionizam) drugog tisućljeća, koja je bila i do danas ostala bitni razlog odvojenosti Istočnih Crkava od latinske Zapadne Crkve. Razumijevanje jedinstva Crkve kao *Communio-jedinstva* ponovno daje prostor za zakonitu različitost Istočnih Crkava unutar većeg zajedništva u jednoj vjeri, istim sakramentima i službama.

Ova obnovljena *Communio-ekleziologija* je u pozadini nauka, o kojem se na Saboru i nakon njega najviše raspravljalo i osporavalo, a to je nauka o *biskupskom kolegijalitetu*.¹² Kolegijalitet je, da tako kažemo, izvanjski vid službe (također bi se moglo reći: crkveni nutarnji vid) sakramentalnog *Communio-jedinstva*. Ovdje ne trebamo i ne možemo slijediti cijelu raspravu, koja se na Saboru vodila oko kolegijaliteta. Slijedimo samo onaj vid, koji se neposredno dotiče *Communio-jedinstva*, a to je *Communio hierarchica*.¹³ Što se pod tim misli?

Kako je poznato, Sabor je istaknuo sakramentalnost biskupskog ređenja (LG 21) i time crkvenu pastirsku vlast (*jurisdictio*) ponovno utemeljio u sakramentalnoj vlasti svetog reda (*ordo*). No, LG 21 tome dodaje da se službe (*munera*), koje se podjeljuju biskupskim redanjem, mogu vršiti

¹² O kolegijalitetu biskupa na Drugom vatikanskom saboru usp. G. VODOPIVEC, "Collegialità", u: *Dizionario del Concilio Ecumenico Vaticano Secondo*, str. 848-865; ISTI, "Gerarchia", u: *Dizionario del Concilio Ecumenico Vaticano Secondo*, str. 1169-1182; J. RATZINGER, "Die Bischöfliche Kollegialität. Theologische Einfaltung", u: G. BARAÚNA (izd.), *nav. dj.*, str. 44-70.

¹³ O *Communio hierarchica* na široko raspravlja djelo G. GHIRLANDA, "Hierarchica communio". *Significato della formula nella Lumen gentium*, Rim 1980.

(exerceri) samo u hijerarhijskom zajedništvu (*Communio*) s glavom i članovima kolegija (usp. LG 22; CD 4). Što to znači, pojašnjava Prethodna bilješka (*Nota praevia*) u br. 2. Ona razlikuje službe (*munera*) i ovlasti (*potestates*). Službe (*munera*) se podjeljuju rednjem, no mogu se vršiti samo na temelju pravne odredbe (*determinatio*) dodjeljivanjem određenih poslova ili ih podložnici vrše kao ovlasti (*potestates*). Konkretno vršenje rednjem podijeljenih službi, koje se podjeljuju sakramentalnim biskupskim rednjem je dakle vezano uz hijerarhijsko zajedništvo s papom i cijelim episkopatom. Na analogni se način pojam *Communio hierarchica* primjenjuje također i na odnos prezbitera prema biskupu i prema prezbiteriju (PO 7; 15).

Dakle, uz pomoć pojma *Communio hierarchica* možemo biskupsku službu u općoj Crkvi shvatiti u njezinoj konkretnosti: uključenu u zajedništvo s papom i s biskupskim kolegijem. To uključivanje se događa tako da je zadržano ali na nov način pojmljeno staro razlikovanje između *ordo* i *jurisdictio*. Kod pojma *Communio hierarchica* riječ je dakle o kompromisnom iskazu, koji sakramentalnu *Communio*-ekleziologiju stavlja uz bok *pravne ekleziologije* jedinstva. Zato neki teolozi govore o dvije ekleziologije u dokumentima Drugog vatikanskog sabora.¹⁴ Kompromis ukazuje na jedan dublji problem. Katoličko načelo žive Predaje naime prijeći da se Predaja drugog tisućljeća jednostavno odbaci. Kontinuitet Predaje zahtijeva stvaralačku sintezu između Predaje prvog i drugog tisućljeća. No, nije zadaća Sabora izradivati teološke sinteze, nego utvrditi nužne "okvire" koji se ne smiju prijeći. Sinteza je stvar teologije nakon njega.

Tako nam sabor pojmom *Communio hierarchica* predstavlja zadaću koja se ne može smatrati izvršenom. Opće Biskupske sinode, kako redovite, tako izvanredne dragocjeni su plod obnovljene saborske svijesti o kolegijalitetu biskupa. Na njima se očituje zajedništvo zbora apostolskih nasljednika okupljenih oko svoje glave, nasljednika sv. Petra, u odgovornosti za poslanje Crkve i u služenju toj istoj glavi zbora da može vršiti svoju zadaću. Iz odgovora na otvorena pitanja koja postoje glede kolegijaliteta proizaći će važne praktične posljedice za njegovo još bolje ostvarivanje u odnosu na primat, za položaj biskupskih konferencija i za pluralizam u Crkvi.

Put prema rješenju određenih problema na spomenutom području jest dublje promišljanje o biti *Communio-jedinstva*, i trajnom podsjećanju na točan odnos između jedinstva i *Communio*. *Communio-ekleziologija* je naime višeznačan pojam. On se različito upotrebljava u pravoslavnoj eu-

¹⁴ Usp. A. ACERBI, *Due ecclesiologie. Ecclesiologia giuridica ed ecclesiologia di comunione nella "Lumen gemitum"*, EDB, Bologna 1975.

haristijskoj ekleziologiji, anglikanskom shvaćanju onoga što nazivaju community, kongregacionističkom modelu jedinstva i u predodžbama saborskog jedinstva Crkve Svjetskog vijeća crkava. Koja je dakle katolička *Communio-ekleziologija*?

Prema svjedočanstvu Pisma i prema crkvenoj Tradiciji, jedinstvo je temeljno određenje biti Crkve. Crkva je bitno *una, sancta, catholica et apostolica*, u kojoj se u konačnici "ukidaju" sve razlike naroda, kultura, rasa i spolova. Svi različiti topografski, sociološki, kulturalni i drugi naravni čimbenici ne mogu igrati nikakvu odlučujuću ulogu pred tim jedinstvom, koje je utemeljio jedan Bog, jedan posrednik Isus Krist u jednom Duhu Svetom, koje se posreduje jednom vjerom i jednim krštenjem, i koje označuje i uprisutnjuje jednu Euharistiju. To jedinstvo je temelj univerzalnosti i katoliciteta.

Jedinstvo i univerzalnost Crkve nije nikakav beskrvni, apstraktni jednoobrazni i konačno totalitarni sustav. Bog ne otkupljuje neke antropološke apstrakcije, koje bi posvuda bile iste, već muškarce i žene od krvi i mesa. Jedna Crkva se konkretizira, inkulturira, na neki se način utjelovljuje u prostoru i vremenu. Tek kroz to ona je jedinstvo u punini. Opća Crkva postoji stoga samo u i iz pojedinih Crkava (LG 23), one je predstavljaju, a ona se u njima ostvaruje, ona u njima djeluje i u njima je nazočna (CD 11).

To znači: kao što opća Crkva ne postaje naknadnim pripajanjem, davanjem i konfederacijom pojedinih Crkava, tako ni partikularne Crkve nisu samo naknadna administrativna podjela opće Crkve u pojedine provincije i područja. Opća Crkva i partikularna Crkva uzajamno se uključuju. Između njih vlada uzajamno prebivanje. Zbog toga bitnom ustrojstvu Crkve pripada, da je ona poput dvaju žarišta jedne *elipse iure divino* istovremeno i papinska i episkopalna. Nijedan od dva pola ne može se svesti na onaj drugi. Ovo jedinstvo-u-napetosti je temelj *Communio-zajedništva*. Ujedno episkopalno i papinsko zajedništvo je organski izraz bitnog ustrojstva Crkve, njezina jedinstva u katolicitetu i njezina katoliciteta u jedinstvu.

Kad se ozbiljno uzme u obzir da je Crkva slika Trojstva, taj se izričaj može još produbiti: Kao što u Trinitetu više osobe ne ukida jedinstvo naravi niti tek stvara, već je radije njezin konkretan oblik postojanja, tako da jedna božanska narav postoji samo u odnosu između Oca, Sina i Duha Svetoga, isto tako analogno vrijedi o jednoj Crkvi, da ona postoji samo u i iz mjesnih Crkava. Kao što je trojstvena ispovijest konkretni oblik kršćanskog monoteizma, tako je *Communio* pojedinih Crkava konkretizacija i ostvarivanje jedne opće Crkve. Crkva je dakle upravo kao *Communio* ikona Trojstva. Različitost u jedinstvu i jedinstvo u različitosti primjereni-

je je trojstvenom razumijevanju jedinstva nego neki monolitni model jedinstva.

Naravno da nije moguće u ovom okviru ni samo naznačiti posljedice, koje iz ove postavke proizlaze za odnos primata i episkopata, vlasti reda i jurisdikcijske vlasti, za razumijevanje i ostvarivanje kolegijaliteta. Ograničavamo se na tvrdnju, da ova postavka dopušta načelno razlikovati pluralitet, koji kazuje bogatstvo i puninu, od pluralizma koji rastvara i uništava jedinstvo. Otuda se kao perspektiva ukazuje: više kolegijaliteta, sugovora i suodgovornosti, više protočnosti informacija i transparentnosti procesa odlučivanja, kao što je trenutno slučaj u našoj Crkvi.

Crkva kao *Communio fidelium* - sudioništvo i suodgovornost sviju

Communio fidelium (LG 13; UR 2; AA 18) je četvrto značenje pojma *Communio* u koncilskim dokumentima i organski se nadovezuje na dosada rečeno. Već smo naime vidjeli, da su *Communio* Crkava i kolegijalitet biskupa utemeljeni u dubljem *Communio*, koji je Crkva, sâm Božji narod.

O tome je u saborskim tekstovima izričito riječ samo na nekim mjestima. Po naravi stvari ipak je značenje pojma *Communio fidelium* načelno utemeljeno u nauku o *općem svećeništvu svih krštenika*,¹⁵ koji je sabor obnovio, (LG 10), i ima svoje očitovanje u nauku zvanom *actuosa participatio* čitavoga Božjeg naroda, (SC 14), koji se ne odnosi samo na liturgiju, nego na čitav život Crkve. Pri tom nauk zvan *sensus fidei*, odnosno *sensus fidelium* zadobiva posebno značenje (LG 13; 35; GS 43; AA 2s), na temelju kojega je zbog pomazanja Duhom Svetim narod Božji u svojoj cjelini nezabludiv u vjeri (in credendo) za razliku od učiteljske nezabludivosti (in docendo) nasljednika sv. Petra. S ovim vidom *Communio-ekleziologije* načelno je prevladana predodžba da je Crkva *societas inaequalis*. Po njemu zajedničko Biti-Božji-narod prethodi svim razlikama službi, karizmi i dužnosti.

Na jedva kojem drugom području su stvari nakon Sabora tako stavljene u gibanje kao ovdje. U međuvremenu su, potaknuti saborom na svim razinama crkvenog života utemeljena tijela-organizmi zajedničke odgovornosti: župna vijeća, biskupijska vijeća, biskupijske sinode, biskupske sinode. Zanimanje laika i njihova spremnost preuzeti odgovornost, možda

¹⁵ Usp. E. J. DE SMEDT, "Das Priestertum der Gläubigen", u: G. BARAÚNA (izd.), *nav. dj.*, I., str. 380-392.

je najvrjedniji i najvažniji doprinos posaborskog razdoblja. Nije uzalud papa Pavao VI. u *Evangelii nuntiandi* crkvene bazične zajednice nazvao nadom opće Crkve (EN 58). *Communio-ekleziologija* znači, da u Crkvi ne smije biti aktivnih pored pasivnih članova. *Communio-ekleziologija* okončava model skrbničkog i servisnog pastoralala. Ona teži prema subjektivitetu Crkve i svih u Crkvi.

S druge pak strane jedva da postoji neki vid saborskog nauka, koji je i koji se još uvijek tako temeljito krivo shvaća, osobito u nekim zapadnim zemljama kao ovaj. Ponajprije se Božji narod (laós tou theou) krivo shvatilo u smislu političkoga saveza naroda (demos), i sukladno tome tražilo demokratizaciju Crkve. Potom se narod tumačio u smislu običnih jednostavnih ljudi za razliku od onoga što se naziva "establishment". Božji narod u saborskom smislu ipak ne znači laike, odnosno bazu za razliku ili čak u suprotnosti prema "službenoj Crkvi", nego organsku i ustrojenu cjelinu Crkve, oko biskupa sabrani i svom pastiru pripadajući narod, kako reče sv. Ciprijan. Vjera vjernika i nauk Crkve moraju se dakle shvatiti u strogo uzajamnom odnosu.

Poznate su napetosti i sukobi, koji na ovom području postoje, osobito u zapadnom svijetu, prvenstveno na njemačkom govornom području. One su imale svoja teološka polazišta u raspravama o tzv. "Crkvi odozdo" ("Kirche von unten"), "Narodna Crkva ili zajedničarska Crkva" ("Volkskirche oder Gemeindekirche") te je dobilo svoj konkretni izraz u pokretima osporavanja tzv. institucionalne Crkve, kao što je npr. "Mi smo Crkva" ("Wir sind Kirche"), "Narodna zahtijevanja" ("Volksbegehren") i dr.¹⁶ Pritom iskazivanja osporavanja ne treba shvatiti kao ono najgore jer ona ipak predstavljaju neki - premda ne najbolji - oblik dijaloga i komunikacije. Teži je od toga gubitak komunikacije, uzajamno ne obraćanje pozornosti, nezainteresiranost i uznemiravanje jedni drugih, što nazivamo indiferentizam. Pred tom pojavom danas često pomišljamo da prisustvujemo dijalogu gluhih. Paradoks te situacije sastoji se u tome, da skupine i pokreti koji nauk Crkve u najmanju ruku u pojedinim točkama odbacuju ili se pak na nj uopće ne obaziru i pokazuje se za to prilično nezainteresiranima, a ipak hoće ostati u Crkvi i ne žele učiniti nikakav prekid s Crkvom. To također može biti neka nada.

S velikom idejom Drugog vatikanskog sabora *Communio fidelium* trenutno ima poteškoća. Čini mi se da se u ovoj situaciji prva zadaća

¹⁶ Usp. npr. raspravu koja se pojavila na temu Volkskirche oder Gemeindekirche: N. GREINACHER, "Volkskirche oder Gemeindekirche?", u: *HerKorr* 30 (1976) 51-53; ISTI, "Reformierte Volkskirche oder Gemeindekirche?", u: D 6 (1975) 106-110; H. SCHILLING, "Kritische Thesen zur 'Gemeindekirche'", u: D 6 (1975) 78-99; K. E. APFELBACHER, "Reform zwischen Utopie und Getto. Über die neuere Diskussion zum Thema Gemeindekirche", u: *HerKorr* 30 (1976) 51-53.

crkvene službe i njezina služenja jedinstvu sastoji u tome, da ponovno uspostavi dijalog i komunikaciju, i time obvezujući nauk Crkve na što je moguće argumentiraniji način unese u proces unutarcrkvene komunikacije, kako bi na taj način opet izgradila puno i nepodijeljeno *Communio* i *Communicatio fidelium*. Ideal tog *Communio* nije gubitak napetosti. Čitav život odvija se u napetostima. Gdje napetosti prestaju, tamo vlada smrt. Nitko ne može željeti mrtvu, nego živu Crkvu. Ipak moramo razlikovati između pravih napetosti, gdje se polovi međusobno nadopunjuju, i nepovezanih, do nesavladivih suprotnosti, koje se jedna pred drugom zatvaraju i logično isključuju. U tom je smislu izgradnja živih i stvarno crkvenih zajednica i zajedništva laika i svećenika zadaća od koje nitko u Crkvi nema pravo odustati.

To znači da, unatoč određenih negativnih iskustava iz zapadnog svijeta, Crkve u tzv. tranzicijskim zemljama, među kojima se nalazi Hrvatska i Bosna i Hercegovina, nemaju alternative nego im valja zauzeto poraditi na izgrađivanju *Communio* i *Communicatio fidelium*. Komunistički sustav vlasti ostavio je na tom području sasvim određene negativne tragove koji predstavljaju nemali problem u nastojanju oko valjane eklezijalne suradnje između svećenika i vjernika laika. Naime, komunističke vlasti su deklarativno prepuštale vjeru privatnosti a s druge strane zabranjivale ne samo njezino javno očitovanje, nego su progonile one koji su se priznavali vjernicima. Radi toga se kod većine vjernika laika oblikovala svojevrsna distancirana ili kriptopripadnost Crkvi. Potajno se vjenčalo i krstilo djecu, privatno i potajno živjelo svoje vjersko uvjerenje a u javnosti očitovale drugačije. Takvo stanje pogodovalo je da svećenici postanu neke vrste "profesionalni vjernici" koji sve vrše u Crkvi sami, bez suradnje s laicima, dok su se vjernici laici naviknuli na određenu pripadnost Crkvi bez suodgovornosti i obveze na suradnju. To je obostrano stvorilo određeni mentalitet koji zadaje ozbiljne poteškoće u nastojanju oko obnove u duhu Drugog vatikanskog sabora i prave *Communio* i *Communicatio* između svećenika i vjernika laika u pojedinim župnim i biskupijskim tijelima, posebno u ekonomskim i pastoralnim vijećima. Ona u brojnim slučajevima samo formalno postoje a da nemaju ozbiljnijeg značenja za konkretni život.

S druge pak strane ne smije se u spomenutim nastojanjima zanemariti tendenciju određenog broja vjernika laika kod nas da u navedenim crkvenim tijelima žele postupati i donositi odluke na način i u duhu koji je svojstven određenim političkim tijelima ili udrugama demokratskog društva. To traži od pastira dodatan rad oko izgradnje vjerničke svijesti o *Communio* i *Communicatio* u izvornom eklezijalnom smislu.

Čini se da spomenuti mentalitet, dugovan komunističkom vremenu ima svoje značenje i za život i djelovanje crkvenih udruga i pokreta u našoj

Crkvi, te oni zavrjeđuju posebnu pozornost. Ne ulazeći u iscrpniju analizu njihova stanja kod nas, tek bih spomenuo da oni - uz sve dobro kojim obogaćuju i oživljuju Crkvu - pokazuju sklonost prema određenom zatvaranju u svoje vlastite krugove te je potrebno tražiti modele njihova *Communicatio* s ostalim pripadnicima župe ili biskupije kako bi očitovale *Communio Ecclesiae* u svoj njezinoj slojevitosti. S druge pak strane, te iste udruge i pokreti očituju određenu zatvorenost i prema javnom životu te su njihovi pripadnici gotovo odsutni iz procesa oblikovanja javnog mnijenja kod nas, osobito kad se radi o zauzimanju za jasne moralne stavove u pojedinim pitanjima. Nije lako protumačiti zašto se iz krugova crkvenih udruga i pokreta kod nas ne javljaju osposobljeni vjernici laici, koji bi se organizirali i angažirali na području javnog života u našoj domovini. Kao da je još uvijek vjera opredjeljenje koje se živi u crkvi, u skrovitosti i privatnosti.

Zaključak

Teološke rasprave o Crkvi kao *Communio* i nastojanje oko njezina ostvarenja u konkretnom životu nakon Drugog vatikanskog sabora pokazali su da problemi, napetosti i sukobi nastaju u onom trenutku kada se *Communio* svede na horizontalu i postane čista ovozemaljska sociološka kategorija, koja nije ukorijenjena u vertikali i kada se izgubi vjernička svijest o njezinom prvenstvu. Takva jednodimenzionalna *Communio* nije temelj zdrave crkvene sinodalnosti.

U raspravi o *Communio* i nastojanju oko njezina ostvarivanja u Crkvi potrebno je imati na umu njezin sakramentalni božansko-ljudski karakter¹⁷ i rukovoditi se kriterijima ispravne katoličke ekleziologije. Ona polazi od biblijske i patrističke misli te stavlja *Communio* u suodnos s drugim središnjim eklezijalnim temama kao što je 'Božji narod', 'Tijelo Kristovo', 'Sakrament'. K tome povezuje ga s euharistijom i episkopatom, bitnim sastavnicama jedinstva Crkve, koje se očituje u uzajamnoj nutarnjosti između sveopće i mjesne Crkve. Konačno, *Communio* treba staviti u suodnos s onim vezom koji postoji između biskupa i Petrova nasljednika kao vidljivog temelja jedinstva Crkve, ne zanemarujući pri tom ekumensku perspektivu.¹⁸

Na taj način moguće je "zajedništvo vjernika na svim mjestima i u svako vrijeme živjeti - ne toliko kao horizontalnu i izvanjsku stvarnost -

¹⁷ U tom smislu zanimljivo je djelo C. SCANZILLO, *La Chiesa sacramento di comunione. Commento teologico alla Lumen Gentium*, Ed. Dehoniane, Roma 1989.

¹⁸ Usp. J. RATZINGER, "Introduzione", u: CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Communio notio*, str. 8.

nego kao nutarnju milost, i u isto vrijeme vidljivi znak Gospodinova dara, koji jedini može ostvariti jedinstvo što nadilazi svaku granicu i ograničenje, dugovano grijehu i ljudskoj krhkosti”.¹⁹

COMMUNIO ECCLESIAE - FOUNDATION OF SINODALITY ACCORDING TO SECOND VATICAN COUNCIL

Summary

In his introduction the author brings out his intention to present synodality of the Church basing on the concept of *communio* in the documents of Vatican II, but as it was elaborated at the Synod of bishops in 1985 and in the respective Document of the Congregation for the Doctrine of the Faith in 1992. The Church is a people “made one with the unity of the Father, the Son and the Holy Spirit” (LG 4), a community of persons who take part in God’s life. This sharing in God’s life ecclesiastical community and individual Christians reach by listening to the Word of God and by sacramental celebrations (SC 56). Therefore, the Church is a sign and effect of salvation granted by the Father, in the Son through the Holy Spirit. Through the college of bishops, presided by Peter’s successor, she is a hierarchical communion and in her essence one, holy, catholic and apostolic. As *communio* the Church is an icon of the most Holy Trinity and this enables her to be plural, but not to succumb pluralistic. Plurality manifests richness and fullness while pluralism ruins unity. Therefore, Catholic ideal would be: more collegiality, communication and joint responsibility, more exchange of information and transparency in the process of decision making. In the Church as faith community lay people are taking their responsibility, but ordained ministers and lay persons should be more involved in their shared mission within the constant process of inner Church communication. In the countries of so called transition the Churches face the phenomenon of a distant belonging where former citizens of socialist regime do not want or do not dare to actively collaborate with ordained ministers or take responsible role in the mission of Christian community. In such countries, communion and communication among priests and lay faithful in different bodies at the level of their parishes or dioceses, like economic and pastoral councils, often does not result in concrete effects of their life and activity. True sinodality of the Church requests the dependence and growth of horizontal dimension from vertical one because the Church as people of God is simultaneously the body of Christ and universal sacrament of salvation.

¹⁹ *Isto*, str. 12.